

genere Lucifer ab initio mundi molitus fuerat, ideoque tam brevi tempore hoc totum perfecisse, ut suæ virtutis specimen ostentaret, quia *non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit*. Postea adjungit rationem aliam mysticam, quæ in eo videri poterit.

Argumenta D. Thomæ explicabuntur disputatione sequenti.

DISPUTATIO XLVI,

In tres sectiones distributa.

DE TEMPORE RESURRECTIONIS CHRISTI.

Cum ex Evangelio constet Christum paulo post mortem resurrexisse, non oportet quæstionem movere de anno aut mense in quibus resurrectio contigit. Constat enim eodem anno et mense, quo et mortem, accidisse. Unde, cum ostensum sit in medio primi mensis lunaris mortuum fuisse, cum annum ageret trigessimum quartum, mensemque illius quartum, constat idem esse de resurrectione dicendum. Igitur disputandum superest de die et hora, simulque explicandum erit quomodo intelligendum sit resurrexisse tertia die, et jacuisse in sepulchro, ac fuisse in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Non disputabo autem an resurrectio Christi facta sit in instanti, necne, quia nihil addendum occurrit iis quæ de resurrectione in communi dixi; et videri possunt etiam dicta de conceptione Christi. Nam, eo modo quo ibi diximus conceptionem factam esse in momento, sentiendum est de resurrectione; est enim eadem ratio.

SECTIO I.

Utrum Christus tertia post mortem die, eaque Dominica resurrexerit.

1. Duos errores invenio negantium Christum resurrexisse die Dominico. Primus est Armenorum, qui, antepontes hoc tempus, aiunt, Christum surrexisse die Sabbathi, ut referunt Castrus, verbo *Resurrectio*, hæres. 4, ex Guidone Carmelita; et Prateolus, verb. *Armeni*, num. 22. Hos autem necesse est vel negare Evangelium, dicens Christum resurrexisse tertia die, vel negare Christum mortuum esse feria sexta, quod perinde fere est. Nam hoc etiam satis aperte in Evangelio habetur, ut supra diximus. Secundus error est eorum qui, postponentes hoc tempus, dicunt

Christum resurrexisse feria secunda in fine, aut in initio tertiæ, ut omnino juxta corticem litteræ verum sit, Christum tribus diebus et tribus noctibus fuisse in sepulchro et in corde terræ. Hæc sententia sequitur aperte ex opinione eorum qui asserunt Christum jacuisse in sepulchro septuaginta duabus horis. Quam docuit Alcuinus, lib. de Divinis offic., c. de Cœna Domini, nisi fortasse metaphoricè locutus sit, et improprie; eam tamen sententiam proprie et in rigore explicatam defendit Paul. Forosemprionensis, in secunda parte Paulinæ, l. 1 et 2, ut refert Marcellus, l. de Horis canonicis, c. 50. Qui maxime illam confirmat, quia totum illud tempus fuit necessarium ut veritas mortis Christi evidenter et sine ulla tergiversatione probaretur. Quia sæpe solent infirmi, qui mortui apparent, post septuaginta horas dare signa vitæ; ergo non satis comprobatur ali-quod corpus esse mortuum, in quo nullum signum est corruptionis aut fetoris, si ante transactos tres dies naturales integros vivum reperitur.

2. *Christus ante diem Dominicum non resurrexit.* — Dicendum vero est primo Christum non resurrexisse ante Dominicum diem. Hanc conclusionem censent esse de fide auctores supra citati, et ad minimum est tam certa, quam est certum Christum mortuum esse feria sexta, quod supra diximus esse certissimum. Probatur, quia de fide est Christum non resurrexisse ante diem tertium; ipse enim prædixerat se resurrecturum tertia die, Matth. 20. Qui autem designat diem in quo aliquid futurum est, satis affirmat id non esse futurum ante illum diem. Unde alii Evangelistæ expressius dicunt, eum prædixisse se resurrecturum post tres dies, Marc. 8; et idem colligitur ex Mat. 12 et 16, et Luc. 11; ac denique in Symbolo habemus, *Resurrexit tertia die*, quod nullo sensu posset esse verum, si die proxime sequenti post mortem surrexisset. Et præterea, ex narratione Evangelistarum evidenter constat Christum non resurrexisse die proxime sequenti post mortem suam (ut ex eorum lectione patebit, et in sequentibus explicabimus); ergo non potuit resurgere ante Dominicum diem, quia inter diem mortis Christi et diem Dominicam sequentem tantum una dies intercessit, cum demonstratum in superioribus sit, Christum feria sexta diem obiisse suum. Denique ratio seu congruentia supra adducta hoc confirmat; quia oportuit differri resurrectionem ultra diem

unum. Et hoc supponunt omnes Patres, qui illa ratione utuntur, alique quos statim afferemus.

3. *Christus die Dominico resurrexit a mortuis.* — *Prima Sabbathi quid.* — Secundo dicendum est, Christum Dominum surrexisse

Dominica, neque amplius suam resurrectionem distulisse. Conclusio est certa, quæ probatur primo ex Evangelio. Nam Mat. ult., dies, in qua Christus resurrexit, vocatur *prima Sabbathi*. Ubi nomine *Sabbathi* potest intelligi vel tota hebdomada, ita ut idem sit *prima Sabbathi*, quod prima dies hebdomadæ, quæ est Dominica. Nam dies Sabbathi erat septimus hebdomadæ, in quo Deus requievit. Potest etiam significare proprium diem Sabbathi, et hoc modo nihil significare potest *prima Sabbathi*, nisi primam diem post Sabbathum. Et hoc est communior interpretatio. Nam Hebræi a die Sabbathi tanquam a solemniori cæteros dies hebdomadæ appellabant, videlicet *primam Sabbathi, secundam Sabbathi, etc.* Quod etiam notavit Beda, lib. de Ratione tempor., cap. 6. Unde Augustinus, quia in titulo Psal. 23 dicitur: *In prima Sabbathi*, exponit de resurrectione Domini, quæ *prima* (inquit) *Sabbathi facta est, qui jam dies Dominicus dicitur*. In titulo vero Psal. 80, ubi dicitur: *In quinta Sabbathi*, et in titulo Psal. 93, ubi dicitur: *In quarta Sabbathi*, exponit de feria quinta et feria quarta hebdomadæ. Et fortasse in priori notatur dies in quo Christus sacramentum Eucharistiæ instituit, de quo in illo Psal. 80 habetur sermo; in posteriori vero notatur dies in quo Christus tradi, atque ea ratione pati incœpit. Nam Psalmus ille est de patientia. Et eodem modo exponit Hieronym., Psal. 93, diem quartam Sabbathi, et in titulo Psal. 47: *Prima Sabbathi fecit lucem, prima Sabbathi resurrexit lux Christus*. Et confirmatur ex Marco, c. ult. dicente: *Et cum transiisset Sabbathum, Maria Magdalene, etc.* Ubi perspicue dicit, die proxime sequenti post Sabbathum Christum non esse inventum in sepulchro, eo quod jam surrexisset. Post Sabbathum autem dies prima est Dominica; ergo, cum ostensum sit non resurrexisse Sabbatho, necessario efficitur die Dominica resurrexisse. Et idem est sensus Evangelistæ Lucæ, qui in fine cap. 23 de mulieribus concludit: *Et Sabbatho quidem siluerunt*; cap. autem 24 incipit: *Una autem Sabbathi valde diluculo, etc.*, ac si clarius dixisset, finito Sabbatho, *una die*. id est, prima die post illud, etc. Et eodem modo loquitur Joannes, cap. 20.

Nam more Hebræorum *una* ponitur pro prima; Gen. 1: *Factum est vespere et mane dies unus*, id est primus.

4. *Dies Dominica unde dicta.* — Secundo, probatur hæc veritas ex perpetua Ecclesiæ traditione, quæ hunc diem semper venerata est propter Christi Domini resurrectionem, ut ex ipso nomine *Dominici diei* constat. Ita enim appellatus est a Domino, cujus resurrectioni fuit consecratus, quod quidem nomen fuisse huic diei impositum a tempore Apostolorum, constat ex illo Apocal. 1: *Fui in spiritu in Dominica die*. Unde Augustinus, serm. 251 de Temp.: *Dominicum diem* (inquit) *Apostoli et Apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sancerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit. Quique ideo Dominicus appellatur, ut in eo tantum divinis cultibus serviamus, dantes diei huic honorem et reverentiam propter spem resurrectionis quam habemus in illa*. Et inferius addit, hunc diem esse solemnem in Scripturis, quia in eo creati sunt Angeli, et elementa mundi, et prima lux, manna in deserto datum est, et Spiritus Sanctus de coelo descendit. Et serm. 154, alia multa mirabilia numerat eodem die facta. Ac fere similia habet Leo Papa, epist. 81 ad Dioscorum, cap. 4: *In hac die mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi, et mors interitum, et vita accepit initium*. Et infra inquit, in eadem die ingressum fuisse Christum ad Apostolos januis clausis, et insufflasse, atque dedisse illis Spiritum Sanctum; et in eadem postea descendisse in linguis igneis eundem Spiritum Sanctum a Christo promissum. Hæc autem ex Apostolorum traditione manasse, constat ex Clemente, lib. 7 Constitut., cap. 31 et 36; et ex Justino, Apol. 2, in fine, ubi commemorat solitos fuisse Christianos in die Dominica, quam *diem solis* appellat, conventus facere, quia in ea Christus resurrexit. Idem colligitur ex Ignatio, Epist. 5 ad Trallian.; Athan. optime, oratione in illud dictum: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*; Hieronym., in 4 cap. ad Galat.; Greg., lib. 11, Ep. 3; et ex aliis Patribus passim multa, quoque congerit Waldensis, de Sacramentalibus, c. 40. Propter quæ Beda, lib. de Ratione computi, c. 17, et lib. de Ratione temporum, c. 45, et Ambros., super Psalm. 47, in princ., negant licere vico Catholico dubitare quin Christus Dominica die resurrexerit.

5. Ultimo potest adhiberi congruentia ex supra dictis in commentario art. 2. Quia

Christi mors non debuit amplius differri quam necessarium fuit ad veritatem mortis declarandam; ad hoc autem sufficiens fuit ut usque ad tertium diem in monumento maneret. Quod enim dicebat Paulus Mildeburgensis, de septuaginta horarum spatio, et incertum est, et quamvis interdum posset accidere, hominem vivum jacere quasi mortuum toto illo tempore absque ullo signo vitæ, tamen in homine qui tot sustinuerat tormenta, atque lethalia vulnera acceperat, id erat impossibile. Unde, quibus non sufficeret quadraginta horarum spatium in signum et testimonium veræ mortis, neque mille horæ sufficerent. Non ergo oportuit resurrectionem amplius differri.

6. Ex quo colligitur, quando in Scriptura dicitur Christum surrexisse *die tertia*, intelligendum esse de die tertia inchoata, non vero finita. Quia cum mortuus fuerit feria sexta jam exeunte, si ante resurrectionem fuissent tres dies integri transigendi, non potuisset die Dominica resurgere. Quapropter, cum in aliis locis dicitur surrexisse *post tres dies*, intelligendum est de diebus inchoatis, sicut intelligitur illud Luc. 2: *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer*, id est, cum dies octavus advenisset; et in eodem cap.: *Post triduum invenerunt eum*, id est, tertio die. Sic ergo in præsentem, in illis tribus diebus computandi sunt duo extremi, unus mortis, et alter resurrectionis. Sicut etiam cum dixit Luc.: *Post dies octo*, agens de tempore transfigurationis, cum tamen alii Evangelistæ dicant: *Post dies sex*, Mat. 17, Marc. 9, ille computavit dies extremos quos alii omiserunt, quos necesse est sumi inchoatos, quia ante exactum octavum diem necesse fuit transfigurationem fieri. Et ita ex uno Scripturæ testimonio aliud exponitur. Sic igitur in præsentem, per illa loca quæ asseverant Christum surrexisse prima die hebdomadæ, explicamus alia, in quibus dicitur surrexisse tertia die, vel post tres dies. Nam hæc duo pro eadem re sumuntur, ut videre licet apud Matthæum dicentem, Phariseos retulisse ad Pilatum: *Post tres dies resurgam*, et ideo ab illo petiisse, ut iuberet *custodire sepulchrum usque in diem tertium*. Quibus verbis satis explicavit, idem omnino esse *resurgere post tres dies*, et *tertia die*; et Phariseos ita utrumque intellexisse, ut existimarent Christum locutum esse de tertia die, qua eurrente (ut aiunt) affirmabat se resurrecturum. Unde illi duo discipuli quibus Christus appa-

ruit in via, dicebant: *Nos autem sperabamus quod ipse esset redempturus Israel, et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt*. Ac si dicerent: *Hæc die impleturus erat quod promiserat*. Ita ergo intellexerunt hos tres dies, etiam illi qui Christum audierunt, tam amici quam inimici; atque ita etiam a nobis intelligendi sunt. Et eodem modo exponendus est locus Osee 6: *Vivificabit nos post duos dies, et in die tertio suscitabit nos*. Hic enim locus de Christi resurrectione exponitur a Sanctis Patribus, quos erudite refert et exponit Franciscus Ribera in eum locum. Nam, cum dicit Propheta: *Post duos dies*, comprehendit diem mortis et sequentem; cum vero dicit: *In die tertia*, optime explicuit hos tres dies complecti duo extrema; atque adeo idem esse dicere, *post tres dies*, atque *tertio die*. Unde Dorotheus Martyr, in Synopsi, existimat, hunc locum indicatum esse a Paulo, 1 Cor. 15, dicente: *Quia surrexit tertia die secundum Scripturas*, quia in nullo loco Veteris Testamenti ita explicatur tertia dies resurrectionis, sicut in hoc.

7. *Dubium*. — Superest explicanda gravis difficultas, quam in superioribus huc remisimus. Nam si Christus Dominus surrexit die Dominica, ergo non potuerunt intercedere quinquaginta dies inter diem resurrectionis ejus, et diem Pentecostes, seu adventus Spiritus Sancti, neque potuit utrumque mysterium die Dominica accidere, ut habet ecclesiastica traditio, docentque iidem Patres supra citati, præsertim Leo, Augustinus, et Isidorus, lib. 4 de Divinis officiis, c. de Pentecoste; et Albinus, lib. de Divinis officiis, cap. de Die sancto, quibus addi potest canon ille octavus sextæ Synodo ascriptus, quem supra tractavimus. Ratio difficultatis est, nam, ut constat Act. 2: *Cum compleverentur dies Pentecostes*, id est, in ipsomet die, quo Judæi celebrabant festum Pentecostes seu hebdomadarum aut primitiarum, Spiritus Sanctus descendit; sed necessarium fuit eo anno illum diem incidere in diem Sabbathi; ergo. Probat minor ex Levitic. 23, et Joseph., lib. 3 Antiquit., c. 10, ex quibus habetur, lege statutum fuisse ut Judæi secundo die azymorum, seu decima sexta luna primi mensis offerrent manipulum novarum spicarum; et ab illo die numerarent quinquaginta, et in quinquagesimo festum hebdomadarum celebrarent. Et ita etiam est intelligendus Epiphani., heres. 51, cum inquit, *post tres dies agni præceptum esse ma-*

nipulum inferri. Numeravit enim a decima quarta luna, usque ad decimam sextam; et ita intelligit, *post tres dies*, id est tertia die. Unde (inquit) fuisse illam figuram resurrectionis Christi. Offerebatur ergo manipulus luna 16 in secunda die azymorum; sed secunda dies azymorum eo anno fuit dies Sabbathi, juxta ea quæ in superioribus diximus; ergo ab illa computando quinquaginta dies, quinquagesima incidit in diem Sabbathi; ergo et festum Pentecostes.

8. Hæc difficultas expediretur facile, juxta sententiam eorum qui dicunt Christum non esse occisum in die Paschæ, atque primum diem azymorum non incidisse eo anno in feriam sextam, sed in Sabbathum. Sic enim facile intelligitur fieri potuisse ut Christus resurgeret die Dominica, quæ juxta hanc computationem erat secunda azymorum, et post quinquaginta dies descenderit etiam Spiritus Sanctus in die Dominica, et in festo Pentecostes, seu Primitiarum. Tamen, quia hæc sententia a nobis supra rejecta est, quod Scripturis et Patrum traditioni repugnet, necesse est præsentem difficultati altero e duobus modis satisfacere.

9. *Responsio*. — *Dies Pentecostes unde et quomodo numerandi*. — Primus est, illos quinquaginta dies non ita computari a secundo die azymorum usque ad primum octavæ hebdomadæ sequentis, ut utrumque extremum in ipsis quinquaginta diebus annumerandum sit, sed vel numerandos esse dies a secundo die Azymorum exclusive, vel (si secundus dies azymorum includatur) ex parte alterius extremi, excludendum esse festum Pentecostes, ita ut non in quinquagesimo die, sed post quinquagesimum celebrari intelligatur. Hoc tamen posterius minus consonum videtur verbis Levit. 23; sic enim dicitur: *Numerabitis ergo ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies, et sic offeretis sacrificium novum Domino*. Quibus satis significatur post expletas septem hebdomadas, in altera die celebrandum fuisse festum et oblationem primitiarum. Quod clarissime explicuit Joseph, diet. lib. 5, c. 10, dicens: *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis, hoc est quadraginta novem diebus, quinquagesima offerunt Deo panem, etc.* At vero prior ratio numerandi hos dies a secundo azymorum exclusive nihil habet repugnans aut Scripturæ, aut Josepho. Scriptura

enim solum dicit: *Numerabitis ab altero die Sabbathi, in quo obtulistis manipulum primitiarum*. Quod sine ulla vi vel improprietate exponi potest ab illo die exclusive. Josephus vero, licet expresse dicat manipulum primitiarum offerre solitum die secunda Azymorum (quod Scriptura tam expresse non dixerat), non tamen declarat quomodo ab illo die numerarentur septem hebdomadæ, imo solum dicit: *Post paschale sacrum elapsis septem septimanis*. Est ergo hæc responsio probabilis. Solum illi obstat quod Patres frequenter significant, illos quinquaginta dies numerandos esse ab eo die quo mactabatur agnus, seu a prima die Azymorum. Dicunt enim festum Pentecostes celebrari eodem die quo lex vetus in monte Sinai data est; datam autem esse post quinquaginta dies a die egressionis populi Israel de Ægypto, qui fuit dies mactationis agni. Ita loquitur Cyprianus, ser. de Spiritu Sancto; clarius Hieron., Epist. 127 de Mansionibus ad Fabiolam, mansione 12, ubi id colligit ex Scriptura. Quia tertio die tertii mensis data est lex, quæ est quinquagesima a decima quinta primi mensis. Quæ computatio supponit illos menses esse solares, et ideo difficultatem patitur; eadem tamen usus est Augustinus, Ep. 119, c. 16, et lib. Quæstionum Novi Testamenti, q. 95; et eodem modo loquitur Leo Papa, ser. 1 Pentecostes; et Isidorus, l. 4 de Officiis Eccles., c. 31; Chrys., hom. 2 de Spiritu Sancto. In quo notanda sunt illa verba: *A Pascha numerabitis septem septenarios dierum, et die sequenti facietis diem Pentecostes*. Per Pascha enim intelligit diem immolationis agni. Et eodem modo videntur exponenda illa verba Josephi, *post Paschale sacrum*. At vero hæc dicta Sanctorum necesse est intelligi saltem exclusive a die Paschæ. Ergo necesse etiam est ut computatio hæc incipiat inclusive a secundo die Azymorum; ergo hæc ratione non potest consistere data expositio.

10. *Dies Pentecostes*. — Secundo modo expediri potest prædicta difficultas, negando Spiritum Sanctum descendisse super Apostolos in ipsomet die in quo festum primitiarum celebrabatur, sed die proxime sequenti. Itaque concedendum est festum primitiarum incidisse eo anno in Sabbathum, Spiritum Sanctum autem descendisse die Dominica sequenti, atque ita distasse quinquaginta diebus a die resurrectionis. Sic enim numerandos esse hos quinquaginta dies nostri festi Pentecostes, scilicet, a die resurrectionis, constat ex tradi-

tione Ecclesiæ, et docet expresse Augustinus, dicta epist. 119, et serm. 183 de Tempore, et omnes Patres supra citati, et quos statim referemus.

11. *Testimonii Act. 2 expositio.* — Contra hanc vero resolutionem obstant verba Act. 2: *Dum compleverunt dies Pentecostes*, etc., quæ dupliciter exponi possunt. Primo, ut Luc. numeraverit dies Pentecostes, non Judaico, sed Christiano more, itaque numeraverit dies Pentecostes a die resurrectionis. Et hanc expositionem insinuat Augustinus, locis citatis; et clarius Beda, Act. 2. Sed huic expositioni obstat, quod Lucas nomine *Pentecostes* intellexit sine dubio festum Judaicum; nam tunc ea voce nihil aliud significabatur. Nisi forte quis dicat, quando Lucas scripsit Acta, Apostolorum, jam fuisse usu Christianorum receptum, ut tempus illud Paschale, *Pentecostes* vocaretur, quod est frequens apud veteres, ut videre licet in Tertull., lib. de Idolol., c. 14, et lib. de Corona militis, c. 3, et in aliis quæ in illis locis erudite notat Pamelius. Sed neque hoc satisfacit. Quia Lucas aperte voluit loqui de festo Judæorum, ut indicaret causam ob quam eo die essent Jerosolymis congregati Judæi, *ex omni natione quæ sub cælo est*. Quapropter addendum est ex Chrysost., hom. 4 in Acta, illa verba: *Dum compleverunt dies Pentecostes*, non significare in eodem die, *sed circiter Pentecostem* (ut ita loquamur); nam oportebat festi tempore rursus hæc fieri, ut qui cruci affuerant Christi, *eadem hæc quoque spectarent*. Exponendum ergo videtur, *dum compleverunt*, id est, statim ac completi sunt dies Pentecostes, quod optime dicitur de die proxime sequenti post illum festum; nam hic dies illo modo loquendi satis proprie significatur. Quapropter huic sententiæ et expositioni adhærendum videtur, quamdiu alia melior non occurrerit. Non enim me latet posse excogitari alium respondendi modum, nimirum, quando secunda dies Azymorum incidebat in Sabbathum, differri oblationem manipuli primitiarum usque in diem tertium, quia in die Sabbathi prohibitum erat metere, Exod. 34. Quæ responsio specie quidem probabilis est, quoniam juxta illam facile omnia conciliantur. Non vero satisfacit, quia id, quod supponit, nulla auctoritate sufficienti ratione nititur. Tum quia, licet esset lege prohibitum metere segetes, tamen religionis causa aliquem manipulum metere non erat vetitum etiam in die Sabbathi; quia non erat opus servile, sed religionis. Tum etiam quia

non videtur necessarium ut eodem meteretur die. Hoc enim in lege non erat præscriptum; poterat ergo pridie ante Sabbathum meti, et consueto die secundo Azymorum offerri. Quanquam video dici posse, nec sine apparenti ratione, Judæos fuisse valde supersticiosos in observandis hujusmodi cæremoniis, et præsertim in observatione diei Sabbathi; atque idcirco plures consuetudines et traditiones similes introduxisse. Cæterum, cum probari non possit talis consuetudo, a nemine affirmari potest, nisi divinando; et ideo secunda responsio solidior est.

SECTIO II.

Qua hora Christus Dominus resurrexerit.

1. Ex dictis in præcedenti sectione, ut certum sumere possumus, Christum non resurrexisse ante dimidiam noctem Sabbathi. Quia alias resurrectio intra naturalem Sabbathi diem accidisset, atque adeo non esset tertia die facta. Quapropter antiqua Ecclesiæ traditio fuit, ut Sabbatho Sancto fideles non solverent jejunium, neque discederent ab Ecclesia usque ad mediam noctem. Unde Dionys. Alexand., in Epist. ad Basilidem, canon. 1, *contemptores et intemperantes* appellat eos qui ante mediam noctem discedebant ut cibum caperent. Idem docent omnes Patres statim afferendi, et ex iis quæ dicemus, a fortiori hoc constabit.

2. Difficultas ergo est quanam hora post mediam noctem Christus Dominus resurrexerit. In qua tres invenio celebres sententias. Prima negat quicquam posse in hoc certo affirmari. Quia Evangelistæ solum referunt, mulieres venientes summo mane ad monumentum invenisse revolutum lapidem sepulchri, et vidisse Angelos annuntiantes Christum surrexisse, et paulo post vidisse ipsum Christum; de hora vero in qua surrexerat, nec Christus aliquid revelavit, neque Angeli annuntiarunt, neque Evangelistæ scripserunt. Ita sentit Dionys. Alex., in dicta Ep.; et Hieron., ep. 150 ad Hedibiam, q. 6, ubi ait: *Surrexerit Dominum qua hora voluit, quæ nulli mortalium cognita est*. Idem Theophylactus, Marci ultimo.

3. Secunda sententia affirmat Christum resurrexisse prima hora post mediam noctem, seu hora septima noctis juxta antiquam divisionem, seu tertia vigilia, in principio, juxta aliam partitionem. Hanc sententiam ex Græcis tenent Athanas., lib. de Virg., seu de Me-

ditione, in fine; Gregor. Nyssen., orat. 1 et 2 de Resur.; Cyrill. Alexand., l. 12 in Joann., c. 44; Victor Antioch., in c. 16 Marc.; Euthym., c. 68 in Mat., qui dicit: *Omnes unanimiter Sancti Patres et Doctores tempus resurrectionis ejus fuisse dicunt circa primum gallicinium, quod jam Dominici diei lucem præferbat; ideo quoque post sextam noctis horam virtutis sectatores soluto jejunio lætitiæ auspiciantur*. Nicephor., l. 4 Hist., c. 31, dixit surrexisse septima vel octava hora noctis. Ex Latinis docent eandem sententiam Hieron., ep. nuper cit., q. 3 et 4; et Ambros., lib. 40 in Lucam, c. de Hora Dominicæ resurr., qui solum dicit surrexisse Christum nocte, seu in noctis profundo. Idem Rupert., lib. 4 de Div. offic., c. 8: *Dominus noster media nocte de Virgine natus est, itidem ut Samson quondam obsessus ab Allophylis, media nocte, confractis portis inferi, surrexit a mortuis, media nihilominus nocte venturus asseritur*. Idem l. 5, c. 24, et l. 7, c. 16, ubi Samsonis figuram iterum repetit. Quam etiam de resurrectione Christi explicans Gregorius, hom. 21 in Evang., dicit Christum resurrexisse ante lucem; non tamen explicat qua hora noctis. Fundamentum potissimum prædictorum Patrum sumitur ex verbis illis Mat. ult.: *Vespere autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene*, etc. Nam illis verbis dicunt signatam esse a Matthæo horam resurrectionis Dominicæ, ut subjuncta verba declarant: *Et ecce terræmotus factus est magnus, Angelus enim Domini descendit de cælo*. Ut enim notavit Chrysostomus, hom. 90 in Matth., quando Angelus descendit, jam Christus resurrexerat. Non enim Angelus revolvit lapidem ut Christus exiret, sed ut mulieres ingredi possent, et ut omnibus nota esse posset Christi resurrectio. Nam (ut recte dixit Euthymius supra) *quemadmodum Christus natus est, servatis integris claustris Virginis, ita quoque resurrexit servatis integris monumenti signaculis; terræmotus autem factus propter assidentes sepulchro custodes*, etc. Cum ergo Matth. dicit: *Et ecce terræmotus factus est magnus*, jam Christus resurrexerat; dixit autem hoc de illa hora quam vocaverat *vesperam Sabbathi*. Quo certe nomine non potuit appellare auroram diei Dominicæ (ut per se constat), neque etiam illam vesperam Sabbathi, quæ incipit in occasu solis, quia constat tunc Christum non resurrexisse; ergo appellavit *vesperam Sabbathi* ipsam profundam noctem quæ jam vergit ad lucem alterius diei,

ut significavit Matth. illis verbis: *Quæ lucescit in prima Sabbathi*; unde Hieronymus supra non existimat esse legendum *vespere*, sed *sero*, ut *sero Sabbathi* dicatur extrema ejus pars quæ in media nocte terminatur. Atque idem sentit Ambrosius supra. Cui expositioni consonat quod dicit Joannes, c. 20, venisse Mariam Magdalenam ad monumentum, *cum adhuc tenebræ essent*, et vidisse lapidem sublatum; jam ergo surrexerat Christus ante lucem diei. Unde fit conjectura, paulo post mediam noctem Christum surrexisse, quia eo tempore fere hora quarta incipit lucere dies. Et confirmatur hæc sententia ex veteri Ecclesiæ consuetudine. Nam post mediam noctem solebant fideles solvere jejunium, officium Missæ exordiri, et magna signa lætitiæ et alacritatis exhibere. Censebant ergo ex communi traditione, illam esse horam in qua Christus surrexit. Unde in benedictione cærei Paschalis, quæ initio illius officii Sabbatho Sancto dicitur, et olim post mediam noctem dicebatur, magnis laudibus effertur nox illa, *quæ sola novit punctum, et horam in qua Christus ex inferis victor ascendit*.

4. *Hora resurrectionis Christi quæ.* — Tertia tamen sententia verior est, juxta quam dicendum censeo, Christum non resurrexisse usque ad auroram, surrexisse autem in ipsa aurora paulo post initium lucis diei Dominicæ. Hanc sententiam docuit hic D. Thomas, ad 3, et supra, q. 51, a. 4, ad 3, et in 3, d. 21, q. 2, a. 2; ubi et Scholastici, in dist. 22, præsertim Bonavent., Richard., Durand., et Paludan. eam sequuntur; et D. Antonin., 1 p. Histor., tit. 5, c. 7, ubi dicit Christum surrexisse decima hora noctis juxta antiquam divisionem; Gulielmus Durandus, in Rationali div. offic., l. 6, cap. 72. Et probari potest hæc sententia, primo auctoritate Ecclesiæ ac veterum Patrum, qui eam docent. Ex Græcis, Ignatius, epist. 5 ad Trallianos: *Illucescente Dominico die resurrexit ex mortuis*. Eusebius, l. 10 de Demonst., cap. ult., ita exponit titulum Psal. 21: *Pro susceptione matutina*, quem de resurrectione intelligit, quam dicit vocari *matutinam*, quia in ipsa aurora facta est; et Cyrillus Hieros., cat. 14, ita exponit verba illa Psal. 29: *Ad vesperam demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia*, id est, mane in die resurrectionis; et infra, ad eandem rem accommodat verba illa Psalm. 87: *Et ego ad te, Domine, clamavi, et mane oratio mea præveniet te*; et illud Sophoniæ 3, juxta 70: *Præparare, consurge diluculo, expecta me, dicit Do-*